

نوعثمانی گرای در ترکیه و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

محمد احدی^۱

فتح... کلاتری^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۳/۱۶

چکیده :

در ترکیه دو روند مهم نیز در صحنه اجتماعی و سیاسی این کشور نمود بارزی داشته که شامل دین‌گرایی و اقبال مردم به دین و همچنین تلاش سیاست‌مداران برای ترویج ایده جدیدی در سیاست خارجی که از آن تحت عنوان نوعثمانی‌گرایی یاد می‌شود، نوعثمانی‌گرایی ایدئولوژی نیست، بلکه آمیزه‌ای از مطلوبیت‌های تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی ترکیه را به تصویر می‌کشد. این تحقیق باهدف: شناخت پدیده نوعثمانی‌گرایی در ترکیه و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران به روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد کمی انجام شده و از نوع کاربردی می‌باشد. جامعه آماری ۲۰۰ نفر می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات میدانی و کتابخانه‌ای بوده و از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها استفاده شده است. بیشترین تأثیر نوعثمانی‌گرایی بر منافع منطقه ای ج.ا.ایران و محور مقاومت است. پایین‌ترین تأثیرپذیری از این رویکردها مربوط به استقلال کشور است. در بین رویکردهای مختلف نوعثمانی‌گرایی، مؤثرترین رویکرد بر امنیت و منافع ملی ج.ا.ایران مربوط به قدرت نرم و سپس الگوسازی نهادی، منطقه‌گرایی، ایفای نقش در منطقه و پیوند با گروه‌های اسلام‌گرا در منطقه بوده که تأثیر منفی بر آن می‌گذارد و کمترین تأثیرگذاری منفی نیز مربوط به ایفای نقش ترکیه در مدیریت بحران‌های منطقه‌ای و همچنین به صفر رساندن مسائل با همسایگان می‌باشد. سایر رویکردها در بین‌این آن‌ها قرار دارند.

کلیدواژه‌ها: نوعثمانی‌گرایی، ترکیه، ج.ا.ایران، امنیت ملی.

^۱ - استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

^۲ - دکترای علوم دفاعی راهبردی - گرایش سیاست دفاعی و پژوهشگر جنگ آینده

مقدمه: نوعثمانی گرای ایده‌ای بود که از اواخر دوره امپراتوری عثمانی با مشاهده ضعف‌های آن حکومت و به‌منظور تزریق ایده‌های نو برای نجات امپراتوری مطرح شد اما با فروپاشی حکومت عثمانی، با اراده قدرت‌های بزرگی که عامل فروپاشی آن نیز بودند، تلاش شد ترکیه جدید با تکیه بر ملیت ترک در جغرافیای محدودی که برای آن در نظر گرفته بودند، شکل‌گرفته و کاملاً ارزش‌های دینی را به فراموشی سپارد که برای چندین دهه نیز این شرایط حفظ گردید. درعین‌حال که نوعثمانی‌گرایی یک ایدئولوژی به‌شمار نمی‌رود، به‌عنوان رویکردی نوین با برجسته کردن عنصر تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی به محیط ژئوپلیتیک ترکیه معنایی نوین می‌بخشد. در درون این رویکرد، جلوه‌هایی از اسلام‌گرایی، ترک‌گرایی، شرق‌گرایی و غرب‌گرایی دیده می‌شود. در این تفسیر، در ظرف معرفتی انسان ترکیه‌ای سه عنصر هویتی یعنی مسلمان خاورمیانه‌ای، ترک اوراسیایی و شهروند اروپایی بودن با یکدیگر پیوند منطقی و معناداری برقرار می‌کنند. نوعثمانی‌گرایی که با اسلام‌گرایی در ترکیه رابطه نزدیکی دارد، با احیای نفوذ ترکیه در کشورهای سابق امپراتوری عثمانی درصدد ایجاد مجموعه‌ای جدید است که بخش قابل‌توجهی از آن را محور مقاومت (عراق، سوریه و لبنان) و جبهه مقابل آن (رژیم صهیونیستی) تشکیل می‌دهد.

مسئله تحقیق این است که ترکیه دارای ۵۰۰ کیلومتر مرز مشترک با ج.ا.ایران بوده و دو کشور به‌عنوان بازیگران مهم منطقه‌ای اهداف و منافع را برای بازی در منطقه تعریف کرده‌اند که برخی از آن‌ها مشترک و برخی دیگر مغایر هم می‌باشد. بدین ترتیب دو کشور بر منافع همدیگر تأثیر می‌گذارند. چالش تفکر نوعثمانی‌گرایی بر این مبنا قرار دارد که ترک‌ها دامنه نقش و نفوذ خود را در مناطقی که زمانی بخشی از امپراتوری عثمانی بوده، افزایش دهند. نوعثمانی‌گرایی که مبتنی بر ایفای نقش در حوزه نفوذ امپراتوری سابق عثمانی است، برخی مناطق و کشورهایی را دربر می‌گیرد که ج.ا.ایران نیز در آن‌ها منافع را برای خود تعریف کرده است، بدین ترتیب روند تحولات مربوط به نوعثمانی‌گرایی در ترکیه بر امنیت ملی ج.ا.ایران تأثیر می‌گذارد و دغدغه محقق به‌عنوان مسئله تحقیق شناخت ماهیت نوعثمانی‌گرایی و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران است.

اهمیت و ضرورت تحقیق این است که دو کشور ترکیه و ایران از هم تأثیر پذیرفته و بر هم تأثیرگذار بوده‌اند، بنابراین رویکردهای سیاسی این کشور اعم از سیاست داخلی و خارجی آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران تأثیرگذار خواهد بود. از طرفی رویکرد نوعثمانی‌گرایی، سیاست داخلی و خارجی این کشور به‌ویژه سیاست منطقه‌ای آن را تحت تأثیر قرار داده و آگاهی از کم و کیف این

————— ♦ نو عثمانی گرایى در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۰۹۰

رویکرد و تاثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران که این تحقیق به دنبال آن است، می تواند فرصت ها و تهدیدها را شناسایی کرده و راه کارهایی را برای بهره گیری از فرصت ها و مقابله با تهدیدات در مقابل آن قرار می دهد. هرگونه کوتاهی و بی توجهی به این روندها و رویکردها (عدم انجام این تحقیق) می تواند کشور را با غافلگیری راهبردی مواجه کرده و امنیت ملی آن را در منطقه به مخاطره اندازد.

هدف اصلی تحقیق عبارت است از: شناخت پدیده نو عثمانی گرایى در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران.

اهداف فرعی عبارت اند از: الف- شناخت پدیده نو عثمانی گرایى در ترکیه و روند آن، ب- شناخت آثار و تبعات نو عثمانی گرایى بر منافع ج.ا.ایران در منطقه، ج- شناخت تاثیر نو عثمانی گرایى بر امنیت ملی ج.ا.ایران.

سؤال اصلی تحقیق عبارت است از: نو عثمانی گرایى در ترکیه چیست و چه تأثیری بر امنیت ملی ج.ا.ایران دارد؟

سؤالات فرعی عبارت اند از: الف- نو عثمانی گرایى در ترکیه چیست و چه روندی دارد؟ ب- رویکرد نو عثمانی گرایى در ترکیه چه تأثیری بر امنیت منطقه و منافع ج.ا.ایران دارد؟ ج- نو عثمانی گرایى چه تأثیری بر امنیت ملی ج.ا.ایران دارد؟

مبانی نظری تحقیق:

پیشینه تحقیق: بر اساس بررسی به عمل آمده، پژوهش های انجام شده، در ارتباط با ترکیه دو عنوان مقاله و یک عنوان پروژه به شرح زیر یافت شده و مورد مطالعه قرار گرفته است:

۱- مقاله علمی- پژوهشی با عنوان محاسبه ضریب تاثیر عوامل مؤثر بر گسترش روابط ترکیه با کشورهای اسلامی منطقه و ج.ا.ایران. این مقاله به روش زمینه ای- موردی انجام شده است. نتیجه تحقیق نشان می دهد گسترش روابط ترکیه با کشورهای اسلامی منطقه تابع عواملی نظیر عضویت ترکیه در ناتو، اعتقادات و اشتراکات مذهبی و فرهنگی، مشکلات داخلی ترکیه، روابط ترکیه با جمهوری اسلامی ایران و سایر کشورها، انتفاع اقتصادی، تأمین انرژی مورد نیاز ترکیه و تلاش برای تبدیل شدن به الگوی کشورهای اسلامی، می باشد. (مرادیان، ۱۳۹۴: ۴۳)

۲- مقاله ای با عنوان «روابط ترکیه با کشورهای اسلامی منطقه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» به روش توصیفی تحلیلی انجام شده است. یافته های این مقاله نشان می دهد، روابط

۱۱۰ فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، تابستان ۱۳۹۶ —————*

ترکیه با کشورهای سوریه و عراق و نیز گروه‌های مبارز فلسطینی، بیشترین تأثیر مثبت را بر امنیت ملی ج.ا.ایران دارد. این موضوع در شرایطی که تخاصم ترکیه با سوریه موجب تیره شدن روابط ایران و ترکیه گردیده، منطقی به نظر می‌رسد. (مرادیان، ۱۳۹۴: ۱)

۳- در پروژه پژوهشی با موضوع گفتمان انقلاب اسلامی در محیط مجازی ترکیه، شخصیت حضرت امام خمینی (ره) بیشترین توجه را در محیط مجازی ترکیه جلب کرده و دکتر شریعتی و مرحوم شهید مطهری در این رابطه در رده‌های بعدی قرار دارند. مطلوبیت‌ها و رویکردهای منفی گفتمان انقلاب اسلامی طی این پروژه احصا شده است. (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۰۷-۱۰۹) در پیشینه‌های یادشده، موضوع نو عثمانی‌گرایی بررسی نشده است، فقط بحث امنیت ملی ج.ا.ایران در مقاله دوم مطرح شده که با موضوع این مقاله هم‌پوشانی داشته و به همین دلیل از ادبیات تحقیق آن استفاده شده است.

تعریف مفاهیم و مبانی نظری تحقیق:

(۱) امنیت ملی^۱: مجموعه شرایط و امکانات پویایی است که تحقق نیازهای سیاسی - اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی را میسر می‌سازد. این شرایط و امکانات، خود، ملهم از وضعیت ژئوپلیتیکی، ساختار اقتصادی - سیاسی - اجتماعی و ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی یک جامعه و جایگاه آن در صحنه بین‌المللی است. (جمراسی فراهانی، ۱۳۷۴: ۹)

(۲) تهدید^۲ امکان به وحشت انداختن، ترساندن یا ایجاد فاجعه برای یک فرد یا جامعه. (Oxford, 2005: 246) وجود یک فشار خارجی منفی، فقدان امنیت، ایجاد اختلال در توانایی‌های کشور در کسب اهداف ملی، اقداماتی که کمیت و کیفیت زندگی مردم یک کشور یا دامنه اختیارات حکومت را به‌طور جدی کاهش دهد، درک و ساخت یک دشمن یا وضعیت خطرناک، محدود کردن و حبس آزادی و رهایی. (Richard, 1999: 118)

(۳) امنیت^۳: در لغت، به حالت فراغت از هرگونه تهدید یا حمله و یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله‌ای اطلاق می‌شود. (غلامی، ۱۳۹۳: ۵) دو دیدگاه کلی برای بررسی مسائل امنیتی در حوزه بین‌الملل وجود دارد: دیدگاه رئالیسم و دیدگاه ایدئالیسم. امروزه نظریه غالب، نظریه رئالیسم است که آن را نیز به سه دسته می‌توان تقسیم کرد: دیدگاه کلاسیک، دیدگاه تدافعی و دیدگاه

---

1. National Security

2. threat

3. Security

تهاجمی. دو دیدگاه آخر دیدگاه‌های نئورئالیسم هستند. پیروان مکتب واقع‌گرایی تنهاجمی، دولت‌ها را بازیگر اصلی صحنه روابط بین‌الملل دانسته و معتقدند که برونداد قدرت‌های بزرگ، تعیین‌کننده سیاست‌های بین‌المللی است. (Schweller, 1996: 90-121) این نظریه‌پردازان در حوزه امنیت به مسائلی همچون، امنیت بین‌الملل، بقاء، مسائل امنیتی مبتنی بر محور نظامی، خوداتکایی در تحصیل امنیت، دولت‌محوری در مرجع امنیت و حرج و مرج طلبی، می‌پردازند. (Mearshiemer, 2001: 4) این دیدگاه متکی به نظریه موازنه قوا بوده و به همین دلیل منطق حاکم بر روابطشان با دیگران بر اساس قاعده حاصل جمع صفر است. پیروان مکتب واقع‌گرایی تدافعی، به عوامل ساختاری در سطح نظام بین‌الملل تأکید بیشتری دارند و به قدرت نه به منزله یک هدف، بلکه به مثابه‌ی ابزاری برای حفظ امنیت نگاه می‌کنند. این نظریه‌پردازان در حوزه امنیت معتقدند، گرچه دولت‌ها به دنبال امنیت حداکثری هستند، اما محدودیت‌های ساختاری مانع از رسیدن دولت‌ها به اهداف خود هستند. (Taliafero, 1999: 8) بر اساس این نظریه موازنه تهدید، از موازنه قدرت مهم‌تر است.

تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق: نوعثمانی گرایي (متغیر مستقل): نوعثمانی‌گرایی آمیزه‌ای از مطلوبیت‌های تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی ترکیه را به تصویر می‌کشد. درعین حال که نوعثمانی‌گرایی یک ایدئولوژی به شمار نمی‌رود، به‌عنوان رویکردی نوین با برجسته کردن عنصر تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی به محیط ژئوپلیتیک ترکیه معنایی نوین می‌بخشد. در درون این رویکرد، جلوه‌هایی از اسلام‌گرایی، ترک‌گرایی، شرق‌گرایی و غرب‌گرایی دیده می‌شود. در این تفسیر، در ظرف معرفتی انسان ترکیه‌ای سه عنصر هویتی یعنی مسلمان غرب آسیایی، ترک اوراسیایی و شهروند اروپایی بودن با یکدیگر پیوند منطقی و معناداری برقرار می‌کنند.

امنیت ملی (متغیر وابسته): توانایی یک دولت در اعمال تهدید یا جلوگیری از تهدید نسبت به تمامیت ارضی؛ جامعه و رژیم امنیت ملی است.

ادبیات تحقیق:

پیدایش ایده نوعثمانی گرایي: نوعثمانی‌ها نیز برآنند تا با تکیه بر مبانی تئوریک تز دکترای احمد داود اوغلو که از ابعاد وسیع قومی، جغرافیایی، تاریخی و دینی برخوردار است و درواقع امتداد تاریخی ایده‌ها و آمال‌های دوره دوم دولت عثمانی یعنی مرحله تمرکزگرایی و اتحاد ملیت‌گراها و ترکیب دین و ملیت به شمار می‌رود، امپراتوری قوم ترک را بنیان نهند و آرمان‌شهر تأسیس

۱۱۲ فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، تابستان ۱۳۹۶ —————*

سرزمین بزرگ توران را تحقق بخشند. داوداوغلو در تز دکترایش به شدت مخالف شکل‌گیری هرگونه واحد سیاسی دیگری از سوی اقوامی غیر از ترک می‌باشد، و هدف اصلی آن ممانعت از تشکیل یک واحد سیاسی کردی می‌باشد. داوداوغلو به شدت طرفدار یک سامان سیاسی اقتدارگرای متمرکزی می‌باشد، که این امر برای مدت‌های طولانی آرزوی واقعی اتحادی‌ها و بعدها کمالیست‌ها بود. از این رو نو عثمانی‌ها به هیچ‌وجه حقوق ملی کردها را قبول ندارند و آن‌ها نیز مانند کمالیست‌ها بر ترکی بودن هویت کشور ترکیه اصرار می‌ورزند و نظرات آنان در قبال مفاهیمی از قبیل هم‌وطن بودن، به‌نوعی باز تکرار همان ایده‌های کمالیستی می‌باشد و آن‌ها چندین بار به‌صراحت این سخن را بیان کرده‌اند که، ترکیه تنها به ملت ترک تعلق دارد.

نو عثمانی‌گرایی دارای مشترکات و تفاوت‌هایی با عثمانی‌گرایی بوده و بیش از اینکه نگاه به درون داشته باشد، حوزه سیاست خارجی و بازیگری در خارج از مرزهای ترکیه کنونی را شامل می‌گردد. نو عثمانی‌گرایی ایده‌ای بود که از اواخر دوره امپراتوری عثمانی با مشاهده ضعف‌های آن حکومت و به‌منظور تزریق ایده‌های نو برای نجات امپراتوری مطرح شد اما با فروپاشی حکومت عثمانی، بااراده قدرت‌های بزرگی که عامل فروپاشی آن نیز بودند، تلاش شد ترکیه جدید با تکیه بر ملیت ترک در جغرافیای محدودی که برای آن در نظر گرفته بودند، شکل گرفته و کاملاً ارزش‌های دینی را به فراموشی سپارد که برای چندین دهه نیز این شرایط حفظ گردید اما نهایتاً با پیروزی انقلاب اسلامی، روح تازه‌ای به دین‌گرایی در ترکیه بخشیده شد و فروپاشی اتحاد شوروی نیز باعث شد تا نظریه‌پردازان اسلام‌گرا، در خصوص نقش این کشور نظریه‌پردازی نمایند که اسلام همراه با بازیگری در صحنه منطقه و جهان در امتزاج با سابقه تاریخی این کشور، پدیده نو عثمانی‌گرایی با تکیه بر دین را به ارمغان آورد. بنابراین مشاهده نو عثمانی‌گرایان در کسوت دین نباید موجب تعجب باشد. (احدی، ۱۳۹۶: ۱۰۳-۱۰۴)

کیفیت رویکرد نو عثمانی‌گرایی: ترکیه بی‌وقفه در تلاش برای رسیدن به جایگاه شایسته‌تر در جهان اسلام و عرصه روابط بین‌الملل است و سعی در گسترش نفوذ خود در روابط با کشورهای اسلامی و غرب آسیا دارد که این سیاست ترکیه نو عثمانی‌گرایی نامیده شده است. از جمله اردوغان در ماه آگوست ۲۰۱۳ در دفتر یادبود آیت کبیر (آرامگاه آتاترک) این‌گونه می‌نویسد: ترکیه با عزمی جزم در حال تبدیل شدن به قدرتی منطقه‌ای و جهانی است. او در بحبوحه درگیری‌های سوریه نیز گفته بود: بدون اجازه ما در غرب آسیا حتی پرنده‌ای نمی‌تواند پرواز کند.

ویژگی‌های نو عثمانی‌گرایی عبارت‌اند از:

- ✓ عملیاتی کردن سیاست صفر کردن مشکلات با همسایگان،
- ✓ کسب رضایت نسبی از این سیاست در غرب و شرق،
- ✓ انعطاف‌پذیری برای سازگاری،
- ✓ پذیرفتن اهمیت جهان اسلام به‌اندازه غرب،
- ✓ توسعه روابط هماهنگ با قدرت‌های جهانی.

این نو‌عثمانی‌گرایی بیش از هر چیز فرصت‌طلب و منافع‌محور است و از هر قابلیت پیرامونی برای ارتقای خود سود می‌جوید. نقطه درگیری آن، نه غرب، بلکه غرب آسیا است که می‌خواهد با ادبیات و پوششی نرم در آن برای خود جایگاه کشور رهبر و الگو تعریف نماید. همچنین این نو‌عثمانی‌گرایی از استقلال عمل در مسائل راهبردی برخوردار نیست. (احدی، ۱۳۹۶: ۲۵۴)

رویکردهای برخورد با تهدیدات امنیت ملی

مفاهیم امنیت ملی در گفتمان سلبی و ایجابی:

الف- در گفتمان سلبی: امنیت عبارت است از وضعیت مبتنی بر نبود تهدید و یا وجود توان مدیریت تهدید.

ب- در گفتمان ایجابی: امنیت عبارت است از وجود نسبت متعادل بین خواسته‌ها و داشته‌ها درون یک واحد سیاسی. در مواجهه با تهدیدات، دو رویکرد کلان را می‌توان اتخاذ کرد:

الف- رویکرد تهدید محور (نگاه به بیرون)،

ب- رویکرد مبتنی آسیب‌پذیری (نگاه به درون).

رویکرد تهدید محور، متوجه شناخت عوامل بیرونی است. به این معنا که اساس دکترین امنیتی بر کاهش تهدیدات یا حذف تهدید قرار گرفته و منبع تهدید مورد توجه می‌باشد. مطابق با این رویکرد، به جای تمرکز بر آسیب‌پذیری‌هایی که می‌تواند هدف تهدید واقع شود، صرفاً بر روی خود تهدیدات تمرکز می‌شود و بدین ترتیب بخش قابل توجهی از آسیب‌پذیری‌ها از دستور کار خارج می‌شود. (عبداله خانی، ۱۳۸۳: ۴۹)

روابط ترکیه و ج.ا.ایران: رهبران حزب عدالت و توسعه در ارتباط با ج.ا.ایران، به ملاحظات

اساسی زیر توجه دارند:

- درک درست و منطقی از جایگاه و نقش ایران و تمدن آن؛
- نفوذ و ظرفیت‌های اثرگذاری ایران در ترکیه؛

- قرار نداشتن ایران به عنوان قدرت منطقه ای در اولویت تهدید نظامی علیه ترکیه و در عین حال، نگرانی از ناحیه قابلیت های موشکی و هسته ای ایران و پذیرش استقرار سامانه دفاع موشکی ناتو در این ارتباط؛
- ناگزیری از رعایت برخی ملاحظات ناتو و متحدان غربی در مورد ج.ا.ایران؛
- ملاحظه دیدگاه و منافع رقبای منطقه ای ایران؛
- تأثیر روحیه عمومی بیگانه گریزی و بی اعتمادی مردم ترکیه به کشورهای خارجی؛
- نقش و جایگاه ایران در اقتصاد و تجارت ترکیه؛
- نگرانی از توسعه نفوذ ایران در منطقه، به ویژه در کشورهای هم جوار؛
- تلاش برای جلوگیری از تأثیر رقابت های منطقه ای در روابط دوجانبه با ایران؛
- انقلاب اسلامی الهام بخش گروه های اسلام گرا در ترکیه (احدی، ۱۳۹۴: ۴۲)

نظریه نوسازی بزرگ داوداوغلو

احمد داوداوغلو علاوه بر نظریه عمق راهبردی، در دانشگاه دجله دیاربکر در کنفرانسی با عنوان «بازسازی بزرگ: از گذشته تا جهانی شدن، درک سیاست جدید ما» در ۱۵ مارس ۲۰۱۳، نظریه جدیدی را مطرح می کند که به نظر می رسد در ادامه و مرتبط با نظریه عمق راهبردی است. وی نظریه بازسازی بزرگ را در رابطه با الزامات دوره گذار در روابط بین الملل و منطقه که مدعی است در مقطع کنونی وجود دارد، بیان می کند. این نظریه با ارائه روایتی بازنگرانه از پیوندهای تاریخی ترکیه با منطقه در پرتو علایق نوین و ویژگی های دوره انتقالی کنونی در منطقه، از یک روند بازسازی ساختاری در منطقه سخن می گوید و در مواجهه با الزامات آن بر ضرورت یک بازسازی بزرگ در ترکیه و منطقه تأکید و چشم انداز ترکیه نوین و نقشه راه رسیدن به آن و ترتیبات منطقه ای ملازم آن را پیشنهاد می کند. وی می گوید: «انسانیت نیازمند یک بازسازی بزرگ است. منطقه ما نیازمند یک بازسازی بزرگ است. و کشور ما که در مرکز این بازسازی های بزرگ قرار دارد، در درون خود نیز در تلاش برای یک بازسازی بزرگ است. در اصل، موضوعات زندگی ما در این مفهوم به معنی از دست دادن تدریجی یک بنای باریشه ارزش ها، ویژگی های معماری است، بار دیگر حفظ تاریخ انسانیت با همه عظمت و عمق اش، به عنوان مژده یک تولد جدید باید دیده شود.»

داوداوغلو در تبیین چرایی و ضرورت این «بازسازی بزرگ» با اشاره به توسعه سریع فناورانه در جهان و فروپاشی نظم بین المللی اشاره می کند که جهان در حال سپری کردن یک «دگرگونی بزرگ

تمدنی» است که ناشی از بزرگ‌ترین دگرگونی تاریخ بشر و بحران‌های ناشی از آن است و این امر تمام بشریت را در درون آرایش جدیدی قرار داده است: «... (ما) به یک‌ترمیم و بازسازی بزرگ نیاز داریم. نظم بین‌المللی تکه‌تکه در حال فروریزی است و توانایی خود را برای پاسخ دادن به بحران‌ها از دست داده است»، «بشر با چنان تغییرات بزرگی روبرو است که توسعه فناورانه، آینده بشریت را نه فقط از جنبه بیولوژیک بلکه از نظر آینده معنوی و روان‌شناختی در مقیاسی بزرگ تحت تأثیر قرار خواهد داد. از این رو به فعالیت‌های فلسفی و اندیشه بنیان، بیش از هر زمان دیگر نیاز است. باید ترتیبات جدید و راه‌حل‌های جدید تولید کنیم» او تأکید دارد: «اگر یک مقطع دینامیک در میان است مواجهه با آن نیز باید مواجهه ای دینامیک باشد.

کسانی که در برابر شرایط دینامیک، رفتاری ایستا نشان می‌دهند، بعد از مدتی قربانی و محکوم این دینامیسم می‌شوند. برای ترتیبات جدید، مجبوریم راه‌حل‌های جدید تولید کنیم.» (داود اوغلو، ۱۳۹۱: ۶۳)

داود اوغلو تأکید می‌کند که هم‌زمان با عبور نظام بین‌الملل از یک «بازسازی بزرگ»، منطقه ما و به‌ویژه غرب آسیا نیز از یک «بازسازی بزرگ درونی» عبور می‌کند و از نوساخته می‌شود. از دیدگاه وی «ترکیه در مرکز تمام این بازسازی‌ها قرار دارد» و «خود نیز با یک بازسازی بزرگ دست‌به‌گریبان است.»

تجدیدنظرطلبی در سیاست غرب آسیایی ترکیه نیز بازتابی از این نگرش است. این تجدیدنظرطلبی از آن جهت که نوعی بازبایی تاریخی و بازتولید ارزش‌ها و پیوندهای قدیمی است، یک تجدیدنظرطلبی (نو) محافظه‌کارانه محسوب می‌شود و داود اوغلو در پی‌ریزی ترتیبات جدید، سرشار از ذهنیت و الهامات عصر عثمانی و سلجوقی است.

بازسازی بزرگ روی سه پایه داخلی، منطقه ای و جهانی در وجوه مختلف هویتی، ذهنی، اقتصادی و سیاسی صورت می‌گیرد. داود اوغلو در تبیین پایه منطقه ای بازسازی بزرگ، مفهوم دولت-ملت به معنای مدرن و وستفالیایی آن را به چالش می‌کشد و خواستار ترتیبات جدید بر مبنای مفهوم قدیمی ملت می‌گردد که عصاره آن را مفهوم «هم تاریخی» در برابر «هم‌وطنی» شکل می‌دهد.

داود اوغلو می‌گوید: «دیگر زمان تسویه‌حساب با ملت‌گرایی رسیده است، ملت‌گرایی که اروپا را از فئودالیسم خارج و واحدهای خرد و کوچک آنجا را به دولت‌های ملی بزرگ تغییر داد، مللی را که در بالکان، غرب آسیا، قفقاز و آسیای مرکزی، قرن‌ها باهم زیسته بودند، از یکدیگر جدا کرد و هویت هم تاریخی را در بین آنان تضعیف نمود.... این هم تاریخی را باید از نوساخت.» او در بیان

۱۱۶ فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، تابستان ۱۳۹۶ —————*
بازسازی اقتصادی و در جستجوی راهی برای دستیابی به اهداف چشم‌انداز ترکیه ۲۰۲۳ می‌گوید:
«تنها از یک طریق می‌توان این کار را انجام داد، به مرزها احترام خواهیم گذاشت اما اجازه نخواهیم داد که هیچ مرزی در اطرافمان، به دیوار تبدیل شود».

بدین ترتیب وی اگرچه آشکارا خواستار برهم خوردن مرزهای سیاسی نمی‌شود، اما به‌صراحت بر «معنا زدایی از مرزها» تأکید می‌ورزد. دعوت به شکستن نظم سایکس پیکو بارزترین فراخوان وی در چارچوب معنا زدایی از مرزها و بازسازی منطقه ای است:

«با چنان فهمی از دولت که مبتنی بر نقشه‌های سایکس پیکو و ایدئولوژی‌های ملی‌گراست، نمی‌توان آینده را ساخت. ما چنین قالبی را که سایکس پیکو برای ما ساخته است، خواهیم شکست. هدف ما انشای همزیستی‌های قدیمی و خلق درکی جدید از سیاست بر مبنای این همزیستی قدیم و بر عهده گرفتن نقش رهبری در بازسازی بزرگ بشر است.» وی با استفاده از مفهوم ژئوپلیتیک «هیتلرلند» هم در سطح منطقه ای و هم در سطح داخلی، با احصا و طبقه‌بندی شهرهای مهم و تمدنی منطقه مثل دمشق، قدس، بغداد، موصل، استانبول، دیار بکر و... به‌عنوان هیتلرلندهای ترکیه، درصدد احیای جایگاه و هویت تاریخی و تمدنی این شهرها در چارچوب شبکه ای یکپارچه از اتصالات و پیوندها بین شهرهای مذکور و ترکیه برمی‌آید و می‌گوید: «می‌خواهیم چنان نظم منطقه ای ایجاد کنیم که ترکیه با تمام این هیتلرلندهایش تا عمیق‌ترین نقطه‌ها یکپارچه شود.» (فیض‌اللهی، ۱۳۹۴: ۲)

نظریه عمق راهبردی داوداوغلو

اصول سیاست خارجی ترکیه در دوران اقتدار حزب عدالت و توسعه ناشی از ایده‌ها و طراحی‌های احمد داوداوغلو وزیر خارجه این کشور بوده، وی معتقد است سیاست خارجی امری پویا است، درحالی‌که جهت‌گیری ایستای سیاست خارجی بدون لحاظ هویت تاریخی - ژئوپلیتیکی ترکیه است. وی معتقد است به دلیل نبود درک درست از واقعیت‌های هویتی ترکیه، این کشور با همسایگان خود دچار مشکل شده است. مؤلفه‌های تشکیل دهنده دکترین عمق راهبردی داوداوغلو را می‌توان چنین نام برد:

- ۱- ترکیه باید نقش پررنگ، فعال و متناسب با تاریخ پرشکوه و عمق جغرافیایی خود ایفا کند؛
- ۲- برای اجرای بهتر آن باید بر روی قدرت نرم خود سرمایه‌گذاری کند؛ زیرا به نظر او کشورش با همه مناطق یادشده دارای روابط تاریخی و فرهنگی است؛
- ۳- نهادهای سیاسی داخلی این کشور می‌توانند الگویی برای کشورهای این مناطق باشند؛

۴- اقتصاد آن بازوی قدرتمندی برای پشتیبانی از این روابط است؛

۵- باید در مدیریت بحران‌های منطقه ای و بین‌المللی نقش مهمی را ایفا کند؛

۶- با همکاری اقتصادی، سیاسی و امنیتی با کشورهای منطقه، نیاز به مداخله قدرت‌های خارجی را از بین ببرد؛

۷- به‌جای التماس و صرف هزینه‌های گزاف برای پیوستن به اتحادیه اروپا، باید روی کشورهای منطقه سرمایه‌گذاری کند به‌ویژه کشورهایی که زمانی جزو امپراتوری عثمانی بوده‌اند. (شکوهی، ۱۳۹۰: ۴) این مؤلفه‌ها موخذ از تاریخ هژمونیک و امپراتوری عثمانی است، که در قالب نو‌عثمانی‌گرایی بیان می‌شود. ترکیه با اقداماتی همچون ایفای نقش میانجی بین فلسطین و رژیم صهیونیستی، توجه به کنفرانس اتحادیه عرب، همکاری و حضور در میان نیروهای حافظ صلح سازمان ملل در لبنان، همراهی با نیروهای ناتو در افغانستان، بنیان‌گذاری دی-۸، ایفای نقش در برنامه هسته ای ایران و برقراری رابطه متوازن با سوریه، ایران و عراق، تلاش برای پیوستن به اتحادیه اروپا نقش‌های جدی‌تری را در منطقه ایفا کند. (امیدی و رضایی ۱۳۹۱: ۲۳۴)

در حقیقت اهمیت پیدا کردن نقشه توزیع فرهنگی در صحنه دیپلماسی برای کشوری نظیر ترکیه که به‌نوعی تجربه سیستم امپراتوری را داشته و از این نقشه تغذیه‌شده است، عاملی مهم و دارای امتیاز می‌باشد. اما کاستی مربوط به بیگانه شدن ترکیه با این نقشه فرهنگی، به‌ویژه در نزد قشر فرهیخته و نیز نداشتن نیروی انسانی کافی دارای دانش و توانایی درک روح این مفاهیم، قدرت فهم و هدایت معادلات آسیایی را کاهش می‌دهد. (داود اوغلو، ۱۳۸۳: ۵۵)

یکی دیگر از ویژگی‌های این نظریه، پذیرفتن اهمیت جهان اسلام به‌اندازه غرب است. کمالیسم مدعی است ترکیه دارای هویت غربی است تا شرقی و این هویت را در مقابل میراث و هویت اسلامی قرار می‌دهد، درحالی‌که عثمانی‌گرایی جدید آن را به‌عنوان یک واقعیت ژئوپلیتیک می‌پذیرد.

این مکانیسم سبب حضور فعال ترکیه در سازمان همکاری‌های اسلامی شد و حتی برای دوره ای نیز دبیر کل این سازمان از ترکیه انتخاب شد؛ در راستای این سیاست‌ها ترکیه در اتحادیه عرب نفوذ کرده و در سال ۲۰۱۰ به عضویت ناظر سازمان پارلمان‌های این اتحادیه درآمد. رویکرد نگاه به شرق ترکیه، ملاحظات ژئوپلیتیکی را به نفع اعراب و علیه رژیم صهیونیستی تغییر داد، و ترکیه را به سمت اعراب سوق داد. این امر در راستای به‌صفر رساندن مشکلات با همسایگان تجلی‌یافته و رژیم صهیونیستی در اولویت دوم قرار گرفته است. رژیم صهیونیستی به‌عنوان دولتی

۱۱۸ فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، تابستان ۱۳۹۶ —————*

که چالش‌های اساسی از لحاظ سرزمینی و اعتقادی در جهان اسلام ایجاد کرده، به‌عنوان دولت-ملت در نظریه عمق راهبردی ایفای نقش می‌کند. دولتی که چالش‌های اساسی با همسایگان خود دارد و ترکیه با راهبرد به سفر رساندن مشکلات با همسایگان، در پی ایجاد تعادل و توازن منطقه‌ای است. اما عمل‌گرایی صهیونیست‌ها و سیاست‌های افراطی آن‌ها به‌طور دائم با اعراب و به‌طور اخص با فلسطینی‌ها، ترکیه را وادار به حمایت از اعراب می‌کند. اما در این نظریه، تنش در روابط با رژیم صهیونیستی به معنای نفی مشروعیت رژیم صهیونیستی نیست، بلکه به معنای اعتراض به عملکرد رژیم صهیونیستی و درخواست تصحیح آن است.

دعوت هم‌زمان عبدالله گل از شیمون پرز و محمود عباس در پارلمان ترکیه، نشان از کارکرد سیستم تلفیق هویتی و ایجاد توازن در منطقه توسط سران حزب عدالت و توسعه بوده است. (امیدی و رضایی، ۱۳۹۱: ۲۴۲)

شکل شماره ۱: چارچوب مفهومی تحقیق

روش‌شناسی: این تحقیق از نوع کاربردی بوده که به روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد کمی اجرا شده است. جامعه آماری این تحقیق افرادی هستند که دارای سابقه مطالعه در مورد ترکیه بوده

۱۲۰ فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، تابستان ۱۳۹۶ —————*

و کارشناس امور این کشور و همچنین کارشناس امنیت ملی به شمار می‌روند که حدود ۲۰۰ نفر ارزیابی می‌گردد. حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۶۶ نفر تعیین شده است. در این تحقیق از روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت میدانی و کتابخانه‌ای بوده که در روش کتابخانه‌ای از ابزار فیش‌برداری و روش میدانی از پرسشنامه استفاده شده است. در این تحقیق از فرایند تحلیل سلسله مراتبی برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها استفاده شده است. فرایند تحلیل سلسله مراتبی در هنگامی که عمل تصمیم‌گیری با چند گزینه رقیب و معیار تصمیم‌گیری روبروست می‌تواند استفاده گردد. معیارهای مطرح شده می‌توانند کمی و کیفی باشند. اساس این روش در تصمیم‌گیری بر مقایسات زوجی نهفته است.

برای به دست آوردن روایی پرسشنامه، در هر مرحله (دو مرحله) ابتدا تعداد ۱۰ فقره پرسشنامه بین اعضای جامعه آماری توزیع و جمع‌آوری شده و در گام بعدی با اعمال اصلاحات در پرسشنامه‌ها، آن‌ها توزیع شدند. همچنین جهت تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. نتایج اعتبار به دست آمده به وسیله آلفای کرونباخ (۸۷/۲) بیانگر آن است که پرسشنامه از اعتبار بالا و قابل قبولی برخوردار است.

نوعثمانی‌گرایی در ترکیه متغیر مستقل است، تعریف عملیاتی آن مطابق با مبانی نظری تحقیق است. امنیت ملی ج.ا.ایران متغیر تابع می‌باشد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها:

تجزیه و تحلیل جامعه‌شناختی

همان‌طوری که در نمودار زیر مشخص است تعداد ۱۸ نفر از جامعه نمونه دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۲۱ نفر دانشجوی دکترا و ۲۷ نفر دارای مدرک دکترای مطالعات منطقه‌ای ترکیه هستند. این امر بیانگر باسوادی و تخصص جامعه نمونه می‌باشد. از این تعداد؛ ۱۵ نفر بین ۱۵ تا ۲۰ سال و ۲۳ نفر بین ۲۰ تا ۲۵ سال و ۲۸ نفر دارای ۲۵ سال خدمت به بالا می‌باشند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق:

الف- سؤال اول: نوعثمانی‌گرایی در ترکیه چیست و چه روندی دارد؟

مؤلفه‌های امنیت ملی که از مطالعه و ادبیات تحقیق حاصل شده بود، طی پرسشنامه‌ای برای تعیین عوامل مقایسه زوجی و نرخ سازگاری عوامل در اختیار جامعه آماری قرار گرفت.

بر اساس نتایج حاصله، بزرگ‌ترین مقدار ویژه ماتریس مقایسات زوجی (λ_{max}) عدد 8.75585 به دست آمده و بدین ترتیب میانگین عناصر برداری سازگاری رقم بالایی (نزدیک به ۹)

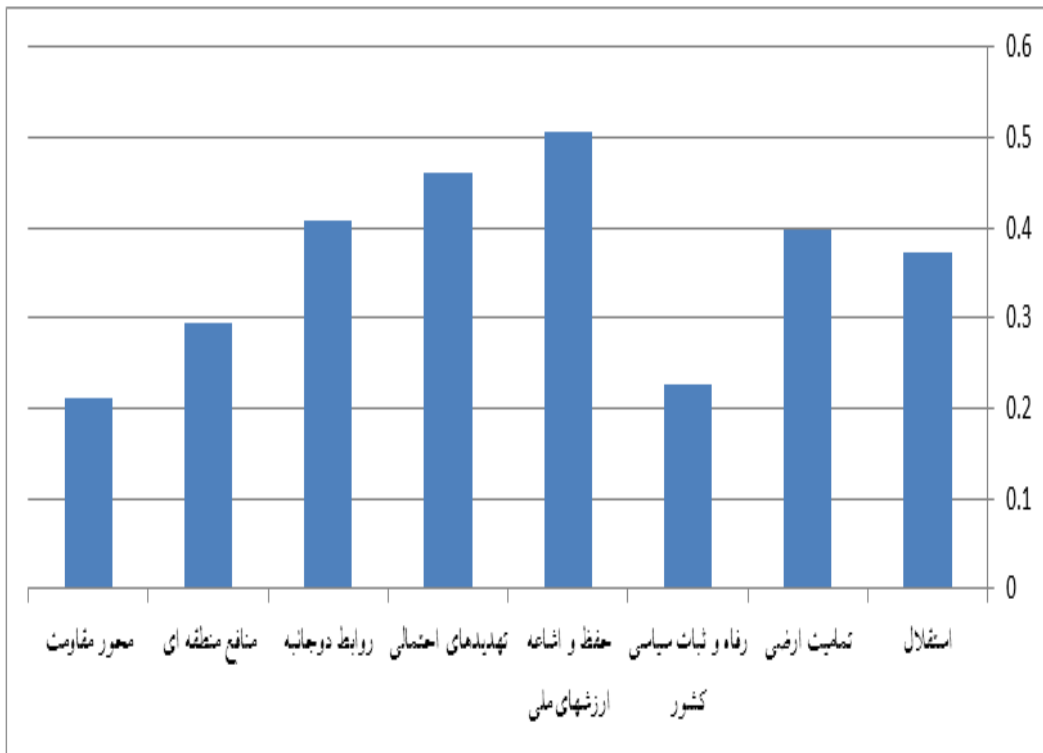
نوعثمانی گرایي در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۱۵

می باشد.

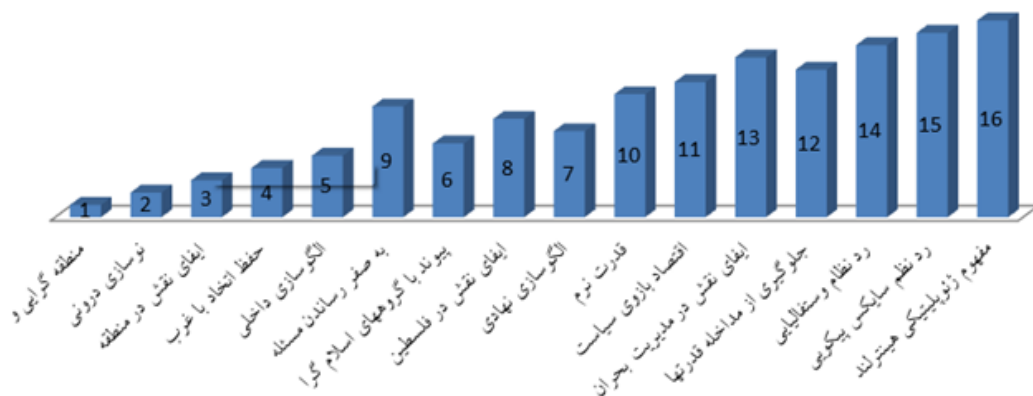
از آنجاکه $IR=0.06700825$ کوچک تر از 0.10 است، پس در مقایسات زوجی، سازگاری قابل قبولی وجود دارد.

ب- سؤال دوم: رویکرد نوعثمانی گرایي در ترکیه چه تأثیری بر امنیت منطقه و منافع ج.ا.ایران در آن دارد؟

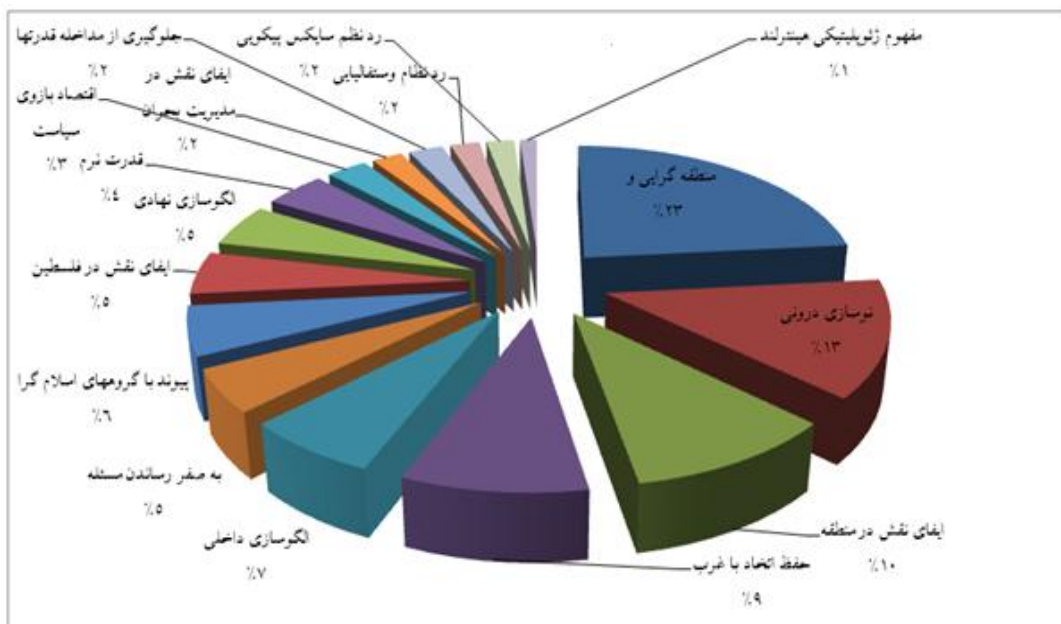
همانند اقدامی که در مورد مؤلفه های امنیت ملی انجام گرفت، در خصوص رویکردهای عثمانی گرایي نیز این فرایند انجام و رویکردهایی که از مطالعه و ادبیات تحقیق حاصل شده بود، طی پرسشنامه ای برای تعیین عوامل مقایسه زوجی و نرخ سازگاری عوامل در اختیار جامعه آماری قرار گرفت که حاصل آن پس از تجزیه و تحلیل در قالب نمودارهای زیر و جدول شماره ۱ آمده است:

نمودار شماره ۱: رویکردهای نوعثمانی گرایي

نمودار شماره ۲: رویکردهای نوعثمانی گرایی

نمودار شماره ۳: رویکردهای نوعثمانی گرایی

نوعثمانی گرایي در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۳۰

رویکرد نوعثمانی گرایي و سیاست‌هایی که دولت ترکیه بر مبنای آن اتخاذ می‌کند، بر امنیت ملی ج.ا.ایران در منطقه برابر جدول زیر تأثیرگذار است:

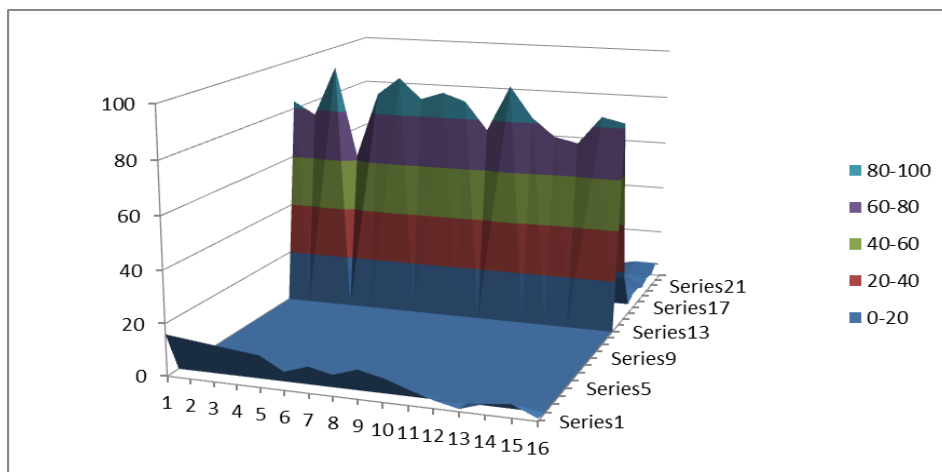
جدول شماره ۱: تعیین عوامل مقایسه زوجی و نرخ سازگاری رویکردهای نوعثمانی گرایي

رتبه	وزن نهایی	محور مقاومت	منافع منطقه‌ای	روابط دوجانبه	وزن	رویکردهای نوعثمانی گرایي	
		0.0245988	0.0469273	0.0686604			
1	1.24373	9	8	7	0.234136	منطقه‌گرایي	۱
2	0.78849	6	6	5	0.134192	نوسازی درونی	۲
3	0.56095	8	9	9	0.103728	ایفای نقش در منطقه	
4	0.49471	8	7	7	0.090021	حفظ اتحاد با غرب	
5	0.36684	5	6	5	0.066576	الگوسازی داخلی	
10	0.14649	5	5	1	0.049291	به صفر رساندن مسئله	
7	0.31782	8	8	6	0.056448	پیوند با گروه‌های اسلام‌گرا	
9	0.23947	9	8	7	0.049348	ایفای نقش در فلسطین	
6	0.32267	7	9	7	0.049818	الگوسازی نهادی	
8	0.28441	6	8	6	0.042117	قدرت نرم	
11	0.13096	7	7	5	0.028169	اقتصاد بازوی سیاست	
14	0.09581	7	7	6	0.02124	ایفای نقش در مدیریت بحران	
16	0.02721	3	3	1	0.023805	جلوگیری از مداخله قدرت‌ها	
13	0.09798	4	6	4	0.020217	رد نظام وستفالیایی	
12	0.10619	5	8	5	0.019253	رد نظم سایکس پیکویی	
15	0.05942	5	8	5	0.011641	مفهوم ژئوپلیتیکی هیترلند	

۱۳۴ فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، تابستان ۱۳۹۶ ←
 بر اساس نمودارهای فوق، بزرگ‌ترین مقدار ویژه ماتریس مقایسات زوجی ($\lambda \max$) عدد 18.50 به دست آمده است. از آنجا که نرخ ناسازگاری (IR) برابر با 0.10 است، پس در مقایسات زوجی، سازگاری وجود دارد.

ج- سؤال سوم: نوعثمانی گرایي چه تأثیری بر امنیت ملی ج.ا.ایران دارد؟

با توجه به سؤال اصلی و سؤالات دوم و سوم فرعی تحقیق مبنی بر شناخت آثار و تبعات نوعثمانی گرایي بر منافع ج.ا.ا. در منطقه و شناخت تأثیر نوعثمانی گرایي بر امنیت ملی ج.ا.ایران، از آنجا که در مراحل قبلی، مؤلفه‌های امنیت ملی و منافع ملی ج.ا.ایران در منطقه و همچنین رویکردهای نوعثمانی گرایي مورد اعتبارسنجی و وزن دهی و رتبه‌بندی قرار گرفته بود، در این مرحله، بایستی تأثیر هر یک از رویکردهای نوعثمانی گرایي به‌طور جداگانه بر مؤلفه‌های مختلف امنیت ملی و منافع ملی ج.ا.ایران در منطقه مورد ارزیابی قرار می‌گرفت. برای این کار، رویکردهای نوعثمانی گرایي در یک جدول ماتریس در ستون عمودی و مؤلفه‌های امنیت ملی و منافع منطقه ای ج.ا.ایران در ردیف افقی تنظیم و در قالب پرسشنامه ای در اختیار جامعه نمونه قرار گرفت. تعداد ۶۶ پرسشنامه توزیع شد. پاسخ‌های دریافتی از طریق نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که نتایج حاصله در قالب جدول شماره ۲ و نمودار سه‌بعدی زیر نمایش داده شده و سپس تجزیه و تحلیل شده است:

نمودار شماره ۴: ارزیابی نهایی تأثیر رویکردهای نوعثمانی گرایي بر مؤلفه‌های امنیت ملی ج.ا.ایران

در مجموع رویکرد نوعثمانی گرایي در ترکیه بر امنیت ملی ج.ا.ایران تأثیر معناداری دارد لیکن

نوعثمانی گرای در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۲۵۵

میزان تأثیر آن بر مؤلفه‌های مختلف امنیت ملی متفاوت است که جدول زیر بیانگر این کیفیت است.

جدول شماره ۲: ارزیابی نهایی تأثیر رویکردهای نوعثمانی گرای بر مؤلفه‌های امنیت ملی ج.ا.ایران

رتبه	وزن نهایی	روابط دوجانبه	تهدیدها ی احتمالی	حفظ و اشاعه ارزش‌ها ی ملی	رفاه و ثبات سیاسی کشور	تمامیت ارضی	استقلال	تأثیر بر امنیت ملی به درصد		وزن	رویکردهای نوعثمانی گرای
								خیر	بلی		
		0.0686604	0.0704815	0.0884706	0.1363524	0.2047036	0.3598054				
1	1.24373	7	6	6	6	5	4	26	40	0.234136	1 منطقه گرای
2	0.78849	5	7	5	8	8	4	16	50	0.134192	2 نوسازی درونی
3	0.56095	9	8	6	6	4	4	6	60	0.103728	3 ایفای نقش در منطقه
4	0.49471	7	7	5	5	7	4	24	42	0.090021	4 حفظ اتحاد با غرب
5	0.36684	5	7	5	7	7	4	8	58	0.066576	5 الگوسازی داخلی
10	0.14649	1	1	4	2	2	4	5	61	0.049291	6 به صفر رساندن مسئله
7	0.31782	6	7	6	7	6	4	12	54	0.056448	7 پیوند با گروه‌های اسلام‌گرا
9	0.23947	7	5	7	4	4	4	8	58	0.049348	8 ایفای نقش در فلسطین
6	0.32267	7	5	8	7	6	6	4	62	0.049818	9 الگوسازی نهادی
8	0.28441	6	8	8	7	7	6	16	50	0.042117	10 قدرت نرم

11	0.13096	5	6	5	5	4	4	6	60	0.028169	اقتصاد بازوی سیاست	11
14	0.09581	6	5	5	4	4	4	9	57	0.02124	ایفای نقش در مدیریت بحران	12
16	0.02721	1	1	1	1	1	1	15	51	0.023805	جلوگیری از مداخله قدرت‌ها	13
13	0.09798	4	5	4	6	6	4	13	53	0.020217	رد نظام وستفالیایی	14
12	0.10619	5	7	4	7	7	4	15	51	0.019253	رد نظم سایکس پیکوی	15
15	0.05942	5	6	4	6	6	4	16	50	0.011641	مفهوم ژئوپلیتیکی هیتزلند	16

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف - نتیجه‌گیری

پاسخ سؤال اصلی تحقیق: در خصوص تأثیر رویکردهای نوع‌ثمنی‌گرایی بر امنیت ملی ج.ا.ایران آن، نیز یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد:

بیشترین تأثیر نوع‌ثمنی‌گرایی بر منافع منطقه‌ای ج.ا.ایران است و محور مقاومت و تهدیدهای احتمالی علیه ج.ا.ایران در رده‌های بعدی قرار دارند. پایین‌ترین تأثیرپذیری از این رویکردها در بین مؤلفه‌های امنیت و منافع ملی ج.ا.ایران مربوط به استقلال کشور است و حفظ و اشاعه ارزش‌های ملی، تمامیت ارضی و روابط دوجانبه در رده‌های بعدی قرار دارند. در بین رویکردهای مختلف نوع‌ثمنی‌گرایی، مؤثرترین رویکرد بر امنیت و منافع ملی ج.ا.ایران مربوط به قدرت نرم و سپس الگوسازی نهادی، منطقه‌گرایی، ایفای نقش در منطقه و پیوند با گروه‌های اسلام‌گرا در منطقه بوده که تأثیر منفی بر آن می‌گذارد و کمترین تأثیرگذاری منفی نیز مربوط به ایفای نقش ترکیه در مدیریت بحران‌های منطقه‌ای و همچنین به صفر رساندن مسائل با همسایگان می‌باشد. بقیه رویکردها در بین‌این آن‌ها قرار دارند.

پاسخ سؤال فرعی اول: نو عثمانی گرایى ایده‌ای بود که از اواخر دوره امپراتوری عثمانی با مشاهده ضعف‌های آن حکومت و به منظور تزریق ایده‌های نو برای نجات امپراتوری مطرح شد اما با فروپاشی حکومت عثمانی، با اراده قدرت‌های بزرگی که عامل فروپاشی آن نیز بودند، تلاش شد ترکیه جدید با تکیه بر ملیت ترک در جغرافیای محدودی که برای آن در نظر گرفته بودند، شکل گرفته و کاملاً ارزش‌های دینی را به فراموشی سپارد که برای چندین دهه نیز این شرایط حفظ گردید. نو عثمانی گرایى آمیزه‌ای از مطلوبیت‌های تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی ترکیه را به تصویر می‌کشد. در عین حال که نو عثمانی گرایى یک ایدئولوژی به شمار نمی‌رود، به عنوان رویکردی نوین با برجسته کردن عنصر تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی به محیط ژئوپلیتیک ترکیه معنایی نوین می‌بخشد. در درون این رویکرد، جلوه‌هایی از اسلام‌گرایی، ترک‌گرایی، شرق‌گرایی و غرب‌گرایی دیده می‌شود. در این تفسیر، در ظرف معرفتی "انسان ترکیه‌ای" سه عنصر هویتی یعنی مسلمان خاورمیانه‌ای، ترک اوراسیایی و شهروند اروپایی بودن با یکدیگر پیوند منطقی و معناداری برقرار می‌کنند. در واقع ایده نو عثمانی گرایى در دهه‌های اخیر که این بار کاملاً با اسلام‌گرایی عجین شده است. نو عثمانی گرایى بر این مبنا قرار دارد که ترک‌ها دامنه نقش و نفوذ خود را در مناطقی که زمانی بخشی از امپراتوری عثمانی بود و این کشور در آن‌ها دارای نقش بود، افزایش دهند.

در بین مؤلفه‌های امنیت و منافع ملی، استقلال، حفظ تمامیت ارضی و رفاه و ثبات سیاسی کشور کمترین تأثیرپذیری را در مقایسه زوجی به خود اختصاص داده‌اند و بیشترین میزان نیز مربوط به محور مقاومت، روابط دو جانبه و تهدیدهای احتمالی در موضوع مورد مطالعه دارا هستند.

پاسخ سؤال فرعی دوم: رویکرد نو عثمانی گرایى و سیاست‌هایی که دولت ترکیه برمبنای آن اتخاذ می‌کند، بر امنیت منطقه و منافع ج.ا.ایران در منطقه به شرح زیر تأثیرگذار است:

- ✓ منطقه‌گرایی و احیای نفوذ امپراتوری سابق عثمانی و آشتی با جهان اسلام و جهان عرب
- ✓ نوسازی درونی
- ✓ ایفای نقش در تحولات منطقه و رهبری دنیای اهل سنت
- ✓ حفظ اتحاد با غرب
- ✓ الگوسازی از طریق رفع تعارضات درونی با تمسک به دموکراسی غربی
- ✓ به صفر رساندن مسائل با همسایگان
- ✓ پیوند با گروه‌های اسلام‌گرای میانه‌رو در منطقه

- ✓ ایفای نقش در حل مسئله فلسطین و ارتباط با گروه‌های فلسطینی
- ✓ الگوسازی نهادی برای سایر کشورها
- ✓ سرمایه‌گذاری روی قدرت نرم بر اساس روابط تاریخی و فرهنگی
- ✓ بهره‌گیری از اقتصاد به‌عنوان بازوی قدرتمند سیاست خارجی
- ✓ ایفای نقش در مدیریت بحران‌های منطقه ای و بین‌المللی
- ✓ جلوگیری از مداخله قدرت‌های فرامنطقه ای در منطقه
- ✓ رد نظام وستفالیایی با جایگزینی ملیت‌گرایی با هم‌وطنی
- ✓ رد نظم سایکس پیکوی و تغییر معنای مرزهای جغرافیایی
- ✓ تمسک به مفهوم ژئوپلیتیکی هیتلرلند (اتصال تاریخی شهرهای دمشق، حلب، موصل، دیاربکر، بغداد، استانبول)

در بین رویکردهای نوعثمانی‌گرایی، رویکردهای مفهوم ژئوپلیتیکی هیتلرلند، رد نظام سایکس پیکوی و نظام وستفالیایی کمترین تأثیرگذاری را در مقایسه زوجی به خود اختصاص داده‌اند و بیشترین میزان تأثیرگذاری نیز مربوط به منطقه‌گرایی، نوسازی درونی، ایفای نقش در منطقه و حفظ اتحاد با غرب در موضوع مورد مطالعه دارا هستند.

پاسخ سؤال فرعی سوم: در پاسخ به این سؤال و مبتنی بر یافته‌های تحقیق باید گفت در مجموع رویکرد نوعثمانی‌گرایی در ترکیه بر امنیت ملی ج.ا.ایران تأثیر معناداری دارد لیکن میزان تأثیر آن بر مؤلفه‌های مختلف امنیت ملی متفاوت است که جدول زیر بیانگر این کیفیت است:

بیشترین تأثیر نوعثمانی‌گرایی بر منافع منطقه ای ج.ا.ایران است و محور مقاومت و تهدیدهای احتمالی علیه ج.ا.ایران در رده‌های بعدی قرار دارند. بدین ترتیب پایین‌ترین تأثیرپذیری از رویکردهای نوعثمانی‌گرایی در بین مؤلفه‌های امنیت و منافع ملی ج.ا.ایران مربوط به استقلال کشور است و حفظ و اشاعه ارزش‌های ملی، تمامیت ارضی و روابط دوجانبه در رده‌های بعدی قرار دارند. در بین رویکردهای مختلف نوعثمانی‌گرایی، مؤثرترین رویکرد بر امنیت و منافع ملی ج.ا.ایران مربوط به قدرت نرم و سپس الگوسازی نهادی، منطقه‌گرایی، ایفای نقش در منطقه و پیوند با گروه‌های اسلام‌گرا در منطقه بوده که تأثیر منفی بر آن می‌گذارد و کمترین تأثیرگذاری منفی نیز مربوط به ایفای نقش ترکیه در مدیریت بحران‌های منطقه ای و همچنین به صفر رساندن مسائل با همسایگان می‌باشد. بقیه رویکردها در بین‌این آن‌ها قرار دارند.

ب- پیشنهادها:

————— ✦ نوعثمانی گرایی در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۵

۱- ترکیه کشوری مهم و تأثیرگذار در منطقه است و روابط ج.ا.ایران با این کشور و کیفیت آن در منافع ملی و منطقه ای ج.ا.ایران تأثیر زیادی دارد بنابراین دستگاه دیپلماسی کشور باید راه کارهای تعامل مثبت با این کشور در روابط دوجانبه و در سطح منطقه را مورد توجه قرار دهد.

۲- مهم ترین عامل مؤثر بر روابط ترکیه با ج.ا.ایران، اعتقادات و اشتراکات مذهبی و فرهنگی می باشد. جمهوری اسلامی ایران و ترکیه نیز اشتراکات تاریخی و عقیدتی فراوانی دارند که می تواند زمینه بهبود هر چه بیشتر روابط دو طرف گردند. بنابراین پیشنهاد می گردد دو کشور با تأکید بر اشتراکات فرهنگی به دنبال تأمین امنیت منطقه ای باشند. لذا شکل گیری روابط بین ج.ا.ایران و ترکیه می تواند در مهار سیاست های آمریکا در منطقه و ایجاد تعادل و امنیت منطقه، نقش مثبت و مهمی ایفا کند.

۱- شناخت عمیق نوعثمانی گرایی و اهداف و رویکردهای آن درحالی که یک ضرورت برای بخش های تصمیم ساز در حوزه سیاست خارجی ج.ا.ایران می باشد، تدوین راهبردهایی که ج.ا.ایران برای تأمین منافع ملی و منطقه ای خود در مواجهه با این رویکرد ضروری است و پیشنهاد می شود به عنوان یک پروژه تحقیقاتی تعریف و اجرا شود.

منابع و مآخذ:

- احدی، محمد، (۱۳۹۶)، *نوعثمانی گرای و اسلام گرای در ترکیه*، تهران، انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی، تهران.
- احدی، محمد، (۱۳۹۴)، *بررسی و تحلیل اسناد راهبردی ترکیه*، نمای راهبردی شماره ۴۱، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- ابراهیم‌زاده، محمود، (۱۳۹۰)، *پروژه تحقیقاتی، گفتمان انقلاب اسلامی در محیط مجازی ترکیه*، تهران، موسسه تدبیر و اندیشه انقلاب.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۵)، *کالبدشکافی تهدید*، تهران، مرکز مطالعات دفاعی و امنیت ملی دانشگاه امام حسین (ع).
- امیدی، علی، رضایی، فاطمه، (۱۳۹۰)، *عثمانی گرای جدید در سیاست خارجی ترکیه*، شاخص‌ها و پیامدهای آن در خاورمیانه، تهران، فصلنامه روابط خارجی، سال سوم، شماره سوم.
- داوداوغلو، احمد، (۱۳۹۱)، *عمق راهبردی*، ترجمه، محمدحسین نوحی نژاد مقانی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- داود اوغلو، احمد، (۱۳۸۳)، *سیاست خارجی ترکیه و راهبردهای آسیای مرکزی*، ترجمه سید عباس هاشمی، تهران، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، سال نهم، شماره ۴۵.
- جمراسی فراهانی، علی‌اصغر، (۱۳۷۴)، *بررسی مفاهیم نظری امنیت ملی*، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- عبدالله خانی، علی، (۱۳۸۳)، *نظریه‌های امنیت*، تهران، انتشارات ابرار معاصر، (چاپ دوم).
- غلامی، رضا، (۱۳۹۳)، *فرهنگ و امنیت ملی*، تهران، مرکز مطالعات خلیج فارس.
- شکوهی، سعید، (۱۳۹۰)، *بررسی مؤلفه‌های دکترین عمق استراتژیک داوداوغلو*، سایت بررسی استراتژیک.
- فیض‌اللهی، مجید، (۱۳۹۴)، *رمزگشایی از سیاست خارجی ترکیه در قبال موصل و شمال عراق*، سایت دیپلماسی ایرانی www.diplomacyirani.ir
- مرادیان، محسن، (۱۳۹۴)، *محاسبه ضریب تأثیر عوامل مؤثر بر گسترش روابط ترکیه*

نوعثمانی گرایي در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۱۵

با کشورهای اسلامی منطقه و ج.ا.ایران، فصلنامه علمی- پژوهشی راهبرد دفاعی، سال چهاردهم، شماره پنجاه و سه.

- مرادیان، محسن، (۱۳۹۴)، روابط ترکیه با کشورهای اسلامی منطقه و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه محیط دفاعی بین الملل، سال اول، شماره یک.

منابع انگلیسی:

- Mearshiemer john(2001).The tragedy of Great Power Politics. Newyork. Notron Company.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary (2005), 7th edition: London,Oxford Press;Threat.
- Richard Wyn Jones (2010), Security, Strategy and critical Theory: LondonLynne Rienner publishers.
- Schweller ،Randal L(1996) Neorealism's Status QuoBais:What Security Dilemma ،Security Studies ،Vol 5 ،No ،3.
- Taliafero. Jeffrey W(1999) Security Under Anarchy .Columbia International Affairs ،Washington. D.C.

